

اکوتوریسم و جایگاه آن در اقتصاد شهری شهر پاوه

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۱۶

جمال ابراهیمی^۱ عباس ملک حسینی^{*۲} بیژن رحمانی^۳

- ۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران
- ۲- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران
- ۳- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

برای ایران که در فکر خروج از مشکل اتکای بیش از حد به درآمدهای نفتی و مشکل اشتغال می‌باشد، با توجه به پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل گردشگری آن توسعه این صنعت می‌تواند به عنوان یکی از گزینه‌های مناسب مطرح باشد، با وجود اینکه در سال‌های اخیر و در برنامه‌های پنج ساله و بر اساس چشم‌انداز بیست ساله کشور تلاش‌ها و فعالیت‌های خوبی در این زمینه صورت گرفته، که در قیاس با رشد فزاینده گردشگری جهان این فعالیت‌ها به هیچ عنوان کافی به نظر نمی‌رسد و در همین راستا شهرستان پاوه با وجود قابلیت‌های متنوع طبیعی و فرهنگی جهت بهره‌برداری مناسب از مواهب و مزایای این صنعت نیازمند توجه، برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری مناسب و مدیریت کارا در این بخش است. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از پرسشنامه و تحلیل آماری با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شد. نتایج نشان داد شرایط زیرساختی گردشگری شهرستان پاوه در حال حاضر نمی‌تواند به توسعه گردشگری شهرستان پاوه منتهی گردد و باید با ارائه خدمات زیربنایی بیشتر به توسعه گردشگری اندیشید و شرایط اقتصادی حاصل از توسعه گردشگری خوب نبوده است و باید در این زمینه برنامه‌ریزی‌های اساسی ایجاد گردد تا بتوان از قبل توسعه گردشگری به توسعه اقتصادی منطقه نائل شد. همچنین شرایط بازاریابی به طور متوسط توانسته است به توسعه گردشگری شهرستان پاوه بیانجامد، ولی باید در زمینه تبلیغات و بازاریابی تلاش‌های بیشتری صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، توسعه اقتصادی، شهرستان پاوه

۱. مقدمه

اکوتوریسم گرایشی نوین در صنعت گردشگری است. مناظر زیبای طبیعت از کانون‌های جذب توریست این نوع از گردشگری می‌باشند. لذا اهمیت دادن به نقش آن در حفاظت از محیط زیست به منظور توسعه پایدار امری ضروری است. اکوتوریست‌ها که با انگیزه‌های خاص خود به نواحی طبیعی و بکر کره زمین مسافرت می‌کنند، تجارب سودمندی به دست می‌آورند. آنان با کسب معرفت درباره ابعاد فرهنگی، زیست محیطی طبیعت هر منطقه و کشوری، به حافظان و دوستداران طبیعت می‌پیوندند. (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۵: ۱). با افزایش آگاهی مردم از فواید و اثرات مثبت تجربه‌ی مستقیم طبیعت، اهمیت اکوتوریسم بیشتر می‌شود. اکوتوریسم به تنوع زیستی، ارزش اقتصادی می‌دهد (هادربادی و محبی پور، ۱۳۹۶: ۲۱). اکوتوریسم با دو روش مستقیم یعنی حفظ و حراست از منابع طبیعی و غیرمستقیم یعنی ایجاد درآمد برای جوامع محلی در امر حفاظت و بقای گونه‌ها و زیستگاه‌های مهم طبیعی گام بر می‌دارد. اکوتوریسم با استفاده از ابزار آموزشی و تبلیغاتی، می‌تواند منابع طبیعی حفظ شده را به عنوان یک منبع درآمدزا جهت ساکنان محلی معرفی کند، در نتیجه افراد محلی به مناطق موروثی حیات وحش و محیط زیست به عنوان منبع درآمد، با دیده‌ی احترام نگریده و از این مناطق بیشتر حفاظت می‌نمایند (اشوک و همکاران^۱، ۲۰۱۷) یکی از اصول مهم اکوتوریسم از نظر وایت^۲ ارتقای درک ارزش زیست محیطی دست اندرکاران و جامعه میزبان و اکوتوریست‌ها است (توانبخشی و صفی، ۱۳۹۲: ۱۲۴). رمز موفقیت اکوتوریسم ایجاد مشارکت و همکاری تنگاتنگ است تا بتواند به اهداف ممتد حفظ و نگهداری و توسعه معقولانه دست یابد. مشارکت مورد نیاز اکوتوریسم برای موفقیت با همکاری جوامع محلی، سرمایه‌گذاران، آژانس‌های دولتی و سازمان‌های مردم نهاد، آموزش و پرورش، اکوتوریست‌ها ایجاد می‌شود (آلن مور^۳ و همکار، ۱۳۸۷: ۱۹). توسعه‌ی گردشگری و اکوتوریسم به صورت چشمگیری به حسن نیت جامعه‌ی میزبان بستگی دارد و حمایت آن در توسعه و عملکرد موفقیت‌آمیز گردشگری و اکوتوریسم، امری ضروری محسوب می‌شود. از دهه ۱۹۹۰ رویکردهای سنتی توسعه گردشگری به چالش کشیده و با تاکید همزمان بر پیامدهای مطلوب و نامطلوب گردشگری، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد (محرم نژاد، ۱۳۹۵: ۸۰). با توجه به اثرات گردشگری در چند دهه گذشته، گردشگری توده‌ای به عنوان عامل تخریب سامانه‌های زیست محیطی و ساختارهای فرهنگی و اجتماعی جوامع بومی، مورد انتقاد قرار گرفته و برای تغییر این وضع، مفهوم گردشگری بدیل، مطرح شده است. (تیمورتاش، ۱۳۹۷: ۵). این اصطلاح انواعی از رویکردهای مربوط به گردشگری را پوشش می‌دهد که گردشگری در طبیعت و گردشگری زیست محیطی از آن جمله‌اند. در این دیدگاه اکوتوریسم در وهله نخست ناظر بر ملاحظات زیست محیطی و مفهوم توسعه پایدار است و در آن طبیعت گردی در درجه دوم اهمیت قرار می‌گیرد. طی چند دهه‌ی گذشته مطالعات متعددی در زمینه‌ی سنجش دیدگاه و ادراکات ساکنان نسبت به گردشگری در جامعه‌ی میزبان انجام شده است. اثرات گردشگری درک شده‌ی میزبان، در سه طبقه‌ی اساسی هزینه و فایده‌ی اقتصادی، اجتماعی و محیطی قرار دارد. در این خصوص، محققان معتقدند که میان رونق گردشگری و معیارهای عینی و ذهنی اثرات اقتصادی، اجتماعی و

¹ Ashok, Tewari, , Behera, Behera, Majumdar

² -Pamella Wight

³ -Alen moore

محیطی جامعه‌ی میزبان رابطه مستقیم وجود دارد (علیقلی زاده و همکار، ۱۳۸۶: ۳۴). تخمین زده می‌شود نیمی از جمعیت فعال در صنعت گردشگری کمتر از ۲۵ سال سن دارند و بر اساس گزارش سازمان جهانی کار ۱۳ تا ۱۹ میلیون نفر از شاغلین در این صنعت کمتر از ۱۸ سال سن دارند (رنجبران و همکار، ۱۳۹۰: ۲۶). برآوردهای سازمان مطالعات گردشگری هم تأیید می‌کند که علاقمندان به سفر به طبیعت عمدتاً جوان و تحصیل کرده‌اند (میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۵: ۱). این گروه‌های سنی که یک عامل فعال (کنشگر اجتماعی) نامیده می‌شود نماینده نسلی است که نظام ارزشهای مخصوص به خودش را دارد (نیک گهر، ۱۳۹۱: ۹۲). جوان با فرهنگ مصرفی در پی کشف حوزه‌های جدید و پذیرش نشانه‌های آن برای باز تولید و غنی کردن زندگی خود است. آنها جویای تجربه‌های تازه هستند (فلاح تبار، ۱۳۹۵).

شهرستان پاوه یکی از شهرهای شمال غربی استان کرمانشاه است که در مجاورت مرز ایران با عراق قرار دارد. به دلیل ساختار پلکانی، این شهر ملقب به شهر هزار ماسوله است. منطقه‌ای که شهر پاوه در آن واقع است بسیار خوش آب و هواست و در کنار کوهستان اورامانات قرار گرفته است. منطقه اورامانات و شهرستان پاوه با مرکزیت شهر پاوه است که در ۴۶° ۲۱' درجه طول جغرافیایی و ۳۵° ۰۳' درجه عرض جغرافیایی و ارتفاع ۱۵۴۰ متری از سطح دریا واقع شده است. پاوه مرکز شهرستان پاوه در ۱۲۴ کیلومتری راه کرمانشاه- پاوه قرار دارد. پاوه در ۵۶۶ کیلومتری تهران (فاصله هوایی) قرار گرفته است. آب و هوای منطقه نسبتاً سرد و مایل به اعتدال و نیمه مرطوب است.

شهرستان پاوه به عنوان سر سبزترین منطقه غرب کشور علیرغم برخورداری از فرهنگ خاص مناطق کردنشین و نوع معماری منحصر به فرد و پلکانی شهرها و روستاهای آن علی‌الخصوص شهرستان پاوه که به نگین اورامانات و شهر هزار ماسوله معروف است و همچنین با توجه به دارا بودن جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی منحصر به فرد خود همچنین مواهب و جاذبه‌های متنوع، به خاطر داشتن مناظر طبیعی و بکر و بازارچه‌های مرزی، آثار باستانی، کوه‌های سر به فلک کشیده، چشمه‌های آب معدنی (مانند بل)، رودخانه‌های بزرگی چون سیروان، مراکز عقیدتی و زیارتی، غارهای سنگی چون کنده کاری-های عموحسین، روستای زیبا و پلکانی و ظرفیت‌های گردشگری این شهرستان که هر یک می‌تواند به‌عنوان جاذبه‌هایی در خدمت رشد و توسعه گردشگری قرار گیرد و در طی دهه اخیر پذیرای هزاران مسافری باشد که از اقصی نقاط کشور و برخی کشورهای همسایه برای گذراندن اوقات فراغت خود در فصل بهار و تابستان به این منطقه مسافرت می‌کنند. جدای از این ویژگی‌ها، آداب و رسوم، نوع پوشش و دیگر شاخصه‌های فرهنگی به عنوان یکی از اقوام اصیل ایران زمین، باعث ورود گردشگران به این منطقه است که توانسته است تأثیرات مثبت و منفی زیادی را از توسعه گردشگری پذیرفته و با مسایل مثبت و منفی زیادی همچون ایجاد اشتغال و افزایش درآمد، ارتقای استاندارد زندگی ساکنان منطقه، آلودگی‌های زیست محیطی، ترافیک شهری و بین شهری... مواجه بوده و همچنین مرزی بودن، نبود توسعه زیرساخت‌های گردشگری از قبیل راه‌ها و جاده‌های مناسب، هتل‌ها و سایر تسهیلات گردشگری که بخش تفکیک ناپذیری از بافت شهری هستند و به مسافران تجاری و تفریحی خدمات می‌دهند و همچنین ضعف فعالیت‌های بازاریابی، ضعف سرمایه‌گذاری، ناکافی بودن اطلاع رسانی در زمینه پتانسیل‌های گردشگری از طریق سیستم‌های نوین، توجه آن‌چنانی به صنعت گردشگری در این شهرستان نشده است.

شهر پاوه با داشتن موقعیت خاص طبیعی و جغرافیایی امکانات بالقوه، ویژگی‌های زیست محیطی و جاذبه‌های طبیعی از پتانسیل بالایی در زمینه گردشگری طبیعی برخوردار است که شناخت و توجه به قابلیت‌های گردشگری آن و برنامه‌ریزی می‌تواند باعث جذب گردشگران و ارتقای سطح اقتصادی منطقه با ایجاد اشتغال و درآمد مناسب گردیده و به توزیع متعادل درآمد در این منطقه با به کارگیری رویکرد توسعه اقتصادی و حفاظت از منابع کمک نماید.

در این راستا، این تحقیق سعی دارد ضمن شناسایی و معرفی پتانسیل‌های طبیعی شهرستان پاوه با ارائه راهکارهای مناسب برای استفاده صحیح از این منابع شرایط لازم برای حفظ و حراست این محیط‌ها را فراهم نماید.

فرضیه‌های پژوهش شامل

۱- به نظر می‌رسد جاذبه‌های طبیعی گردشگری شهرستان پاوه وضعیت بسیار مناسبی را برای توسعه صنعت اکوتوریسم در کشور مهیا نموده است در حالی که این منابع ناشناخته مانده‌اند و فعلاً تأثیر چندانی در رشد اقتصادی و اجتماعی ایفا نمی‌نمایند.

۲- به نظر می‌رسد با استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی براساس موازین علمی نه تنها می‌تواند به بهبود کیفیت منابع طبیعی بلکه بر حفظ منابع و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی بسیار تأثیرگذار باشد و پایداری اقتصادی اجتماعی زیست محیطی را موجب گردد.

۲. پیشینه پژوهش

■ تیمور تاش (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی رویکرد بین‌المللی به اکوتوریسم و اقتصاد سبز پرداخت. اکوتوریسم را سفر مسئولانه به مناطق طبیعی که محیط زیست را حفظ می‌کنند و سلامت مردم محلی را بهبود می‌بخشد تعریف می‌کنند. هدف کلیدی اقتصاد سبز و اکوتوریسم افزایش کیفیت محیط زیست و پذیرش اجتماعی می‌باشد. در این راستا، مقاله حاضر اصول اکوتوریسم را در رابطه با اقتصاد سبز ذکر می‌کند. مشارکت مسافری برای تجربه اکوتوریسم حیاتی است. تعبیر و تجربه طبیعت عوامل کلیدی در تجربه سفر است. گردشگری سبز دارای فرصت‌هایی برای ایجاد مشاغل جدید سبز است. سفر و گردشگری منابع انسانی فشرده است، و به طور مستقیم و غیرمستقیم ۸ درصد از نیروی کار جهان را استخدام می‌کنند. هادربادی و محبی‌پور (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی اکوتوریسم، گامی بلند به سوی تحقق توسعه پایدار و اقتصاد مقاومتی در ایران (با تأکید بر تجربیات کشورهای مختلف جهان) پرداختند. این مقاله به معرفی جنبه‌های مثبت اکوتوریسم از منظر ارتقای شاخص‌های اقتصادی درون‌زا، مولد، درون‌گرا، انعطاف‌پذیر و دانش بنیان توأم با حفظ محیط زیست (با دو روش مستقیم از طریق حفاظت از منابع طبیعی و غیرمستقیم با ایجاد منبع درآمد جهت جوامع بومی در امر حفاظت و بقاء گونه‌ها) به عنوان مؤلفه‌های اصلی تحقق توسعه پایدار و اقتصاد مقاومتی پرداخته و ضمن تشریح نقش این صنعت مهم در کارآفرینی و تولید ثروت، به بررسی تجربیات این نوع از گردشگری در سایر کشورهای دنیا و ایران بپردازد. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد با توجه به اینکه ایران جزء ۱۰ کشور نخست دنیا در زمینه گردشگری محسوب می‌شود برای رهایی از اقتصاد متکی بر نفت، توسعه اکوتوریسم به عنوان یک صنعت پاک و سودمند می‌تواند ضمن رونق اشتغال و درآمد جوامع محلی، توسعه پایدار و اقتصاد مقاومتی را نیز

به دنبال داشته باشد. فلاح تبار (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی جایگاه اکوتوریسم در توسعه پایدار شهر قشم با بهره‌گیری از مدل (SWOT) پرداخت. به جهت ارتقاء سطح درک ارزش‌های زیست محیطی و افزایش حفاظت از منابع طبیعی در سطح جهان، ارزش اکوتوریسم روز به روز در حال فزونی است. هدف این تحقیق شناخت شرایط محیطی شهر قشم مبنی بر اکوتوریسم و ارائه راه‌کارهای مناسب برای توسعه آن می‌باشد و فرضیه‌های تحقیق چنین مطرح می‌گردد که امکانات لازم و مناسب در جذب و توسعه گردشگری قشم وجود دارد و نیز شهر قشم به لحاظ اکوتوریسم، از توانمندی‌های قابل توجهی برخوردار است و زمینه توسعه پایدار فراهم می‌باشد. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و با هدف کاربردی است و از مدل SWOT نیز بهره‌گیری شده است. یافته‌های حاصل، حاکی از توان اکوتوریستی بالای شهر قشم جهت توسعه صنعت گردشگری می‌باشد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که قشم فرصت‌های بسیار خوبی از نظر اکوتوریسم و توسعه صنعت گردشگری در اختیار مسئولان و مدیران شهری قرار داده است. هرچند که زیرساخت‌های بخش گردشگری و به طور ویژه اکوتوریسم با ضعف‌هایی مواجه است که در صورت برنامه‌ریزی صحیح و ایجاد امکانات لازم و کامل می‌توان از شدت ضعف‌ها کاست و نقاط قوت را تثبیت و از فرصت‌ها بیشترین بهره را در راستای توسعه پایدار قشم پدیدار ساخت. محرم نژاد و نوربخش (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی تدوین مدیریت اکوتوریسم پایدار در محدوده اثر طبیعی ملی خشکه‌داران با استفاده از روش‌های AHP و SWOT پرداختند. در این تحقیق از دو روش AHP (تحلیل سلسله مراتبی) و SWOT (تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات) استفاده شده است. برای تحلیل AHP یک سلسله مراتبی طراحی گردید که دارای ۴ سطح می‌باشد شامل هدف (تدوین مدیریت اکوتوریسم پایدار) ۵ معیار (عوامل اقلیمی، عوامل ژئومورفولوژیکی، عوامل طبیعی و زیست محیطی، عوامل فرهنگی و اجتماعی، عوامل اقتصادی)، سطح زیر معیارها و در نهایت سه گزینه انتخابی (اکوتوریسم مستقل، اکوتوریسم در گروه‌های کوچک، اکوتوریسم عامه پسند). پس از تحلیل نهایی نظر کارشناسان در نرم افزار Expert Choice این نتیجه حاصل شد که اکوتوریسم در گروه‌های کوچک بهترین گزینه در این منطقه است؛ زیرا علاوه بر این که آسیب خاصی به منطقه وارد نمی‌شود صرفه اقتصادی نیز به دنبال دارد. سپس در تحلیل SWOT منطقه مهمترین نقاط قوت و ضعف و تهدیدات و فرصت‌های پیش روی اکوتوریسم پایدار در منطقه شناسایی شده و راهکارهایی جهت اعمال مدیریتی مناسب در منطقه ارائه شده است.

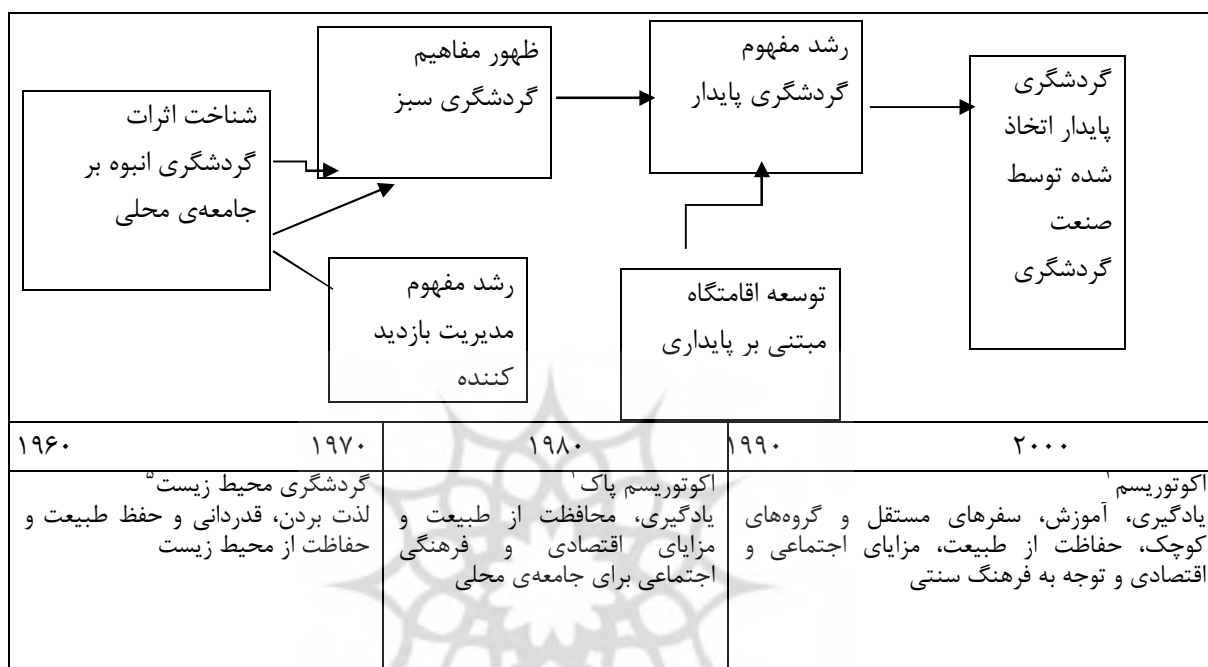
۳. مبانی نظری

از اواسط سال ۱۹۷۰ م. چند تور طبیعی دولتی با گروه‌های گردشگری محیطی در کانادا فعالیت داشته‌اند. اولین گسترش این تورها در سال ۱۹۷۶ صورت گرفت. (ازم، الام و حفز^۱، ۲۰۱۸). به نظر می‌رسد که کلیه محققان گردشگری در این مورد توافق دارند که طبیعت گردی عملاً قبل از سال ۱۹۸۰ وجود داشته است هرچند نامی از آن برده نشده است. به عنوان مثال، بلائزنی و نیلسون^۲ (۱۹۹۳) بیان می‌دارند که اداره‌ی مسافرت موزه‌ی تاریخ طبیعی آمریکا از سال ۱۹۵۳ چند تور تاریخ طبیعی را بر پا

^۱ Azam, Alam & Hfeez

^۲ Blangy&Nilson

نمود (همان، ۵۹). بهترین مثال‌های مربوط به سیر تکاملی طبیعت‌گردی را می‌توان در نمونه‌های گردشگری توسعه یافته در اوایل قرن بیستم و عملیات گردشگری طبیعی اواسط قرن نوزدهم در حیات وحش آفریقا پیدا نمود. الکسیس دی تاکوویل^۱ در سال ۱۸۳۱ با سفر به ایالات متحده امریکا تصمیم گرفت که از مناطق بکر و دست نخورده‌ی این سرزمین دیدن کند. (همان منبع). نخستین مسافرانی که حدود نیم سده پیش از سرنگیتی^۲ بازدید کردند و یا ماجرا جوپانی که در هیمالایا کوه‌پیمایی کردند را می‌توان از نخستین اکوتوریست‌ها به‌شمار آورد (اجزاء شکوهی، بوذرجمهری، ایستگلدی و مودودی، ۱۳۹۳).

جدول ۱: روند شکل‌گیری اکوتوریسم

منبع: جمال^۶ ۲۰۱۳:۱۵

پیرامون واژه اکوتوریسم و سابقه کاربرد آن، اظهار نظرهای متفاوتی صورت گرفته است. برخی از صاحب‌نظران، سابقه کاربرد چنین واژه‌ای را اواخر دهه ۱۹۷۰ م. و برخی دیگر اواخر دهه ۱۹۸۰ م. ذکر کرده‌اند؛ اما در متون مرتبط سبالیوس لاسکورین^۷ به عنوان نخستین کسی آمده که این واژه را به کار برده است. برابر تعریف او، اکوتوریسم مسافرتی است که به منظور مطالعه، تحسین، ستایش و کسب لذت از سیماهای طبیعی و مشاهده گیاهان و جانوران و آشنایی با ویژگی‌های فرهنگی جوامع محلی در گذشته و حال صورت می‌گیرد. برخی سابقه کاربرد واژه اکوتوریسم را به زمانی دورتر و به هتزر^۸ نسبت داده‌اند و معتقدند که او این واژه را در دهه ۱۹۶۰ م. برای تشریح روابط متقابل گردشگری و محیط

^۱ Alexes De Tocqevil

^۲ Serengeti

^۳ Ecotourism

^۴ Pure Ecotourism

^۵ Ecological Ttourism

^۶ Jamal

^۷ -lascurain cebillos

^۸ - Hetzer

زیست و ویژگی‌های فرهنگی به کار برده است. هتزر برای تحقق مفهوم توسعه پایدار و توصیف اکوتوریسم چهار معیار زیر را ارائه کرد:

- ۱- کمترین پیامد منفی بر محیط طبیعی؛
- ۲- کمترین پیامد منفی بر فرهنگ و حداکثر مسئولیت پذیری نسبت به فرهنگ جامعه میزبان؛
- ۳- بالا بردن منافع اقتصادی برای جامعه میزبان؛
- ۴- بالا بردن رضایت تفرج کنندگان برای جلب مشارکت آنها؛ (چوی و همکاران^۱، ۲۰۱۸).

۴. روش تحقیق

این پژوهش از نوع هدف، کاربردی - توسعه‌ای است. و از نظر روش علمی، توصیفی و تحلیلی است. جامعه آماری متخصصان و مسئولان بخش دولتی و خصوصی که در زمینه گردشگری و به طور خاص و با استفاده از روش حجم نمونه و کدگذاری اکوتوریسم در شهرستان پاوه فعالیت می‌کنند. بر اساس این فرمول کوکران، حجم نمونه با احتساب جامعه‌ی آماری و جایگذاری سایر موارد، ۳۲۱ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی و خوشه‌ای استفاده شده است؛ به طوری که تمامی افراد شانس برابر برای پاسخگویی به سؤالات داشتند.

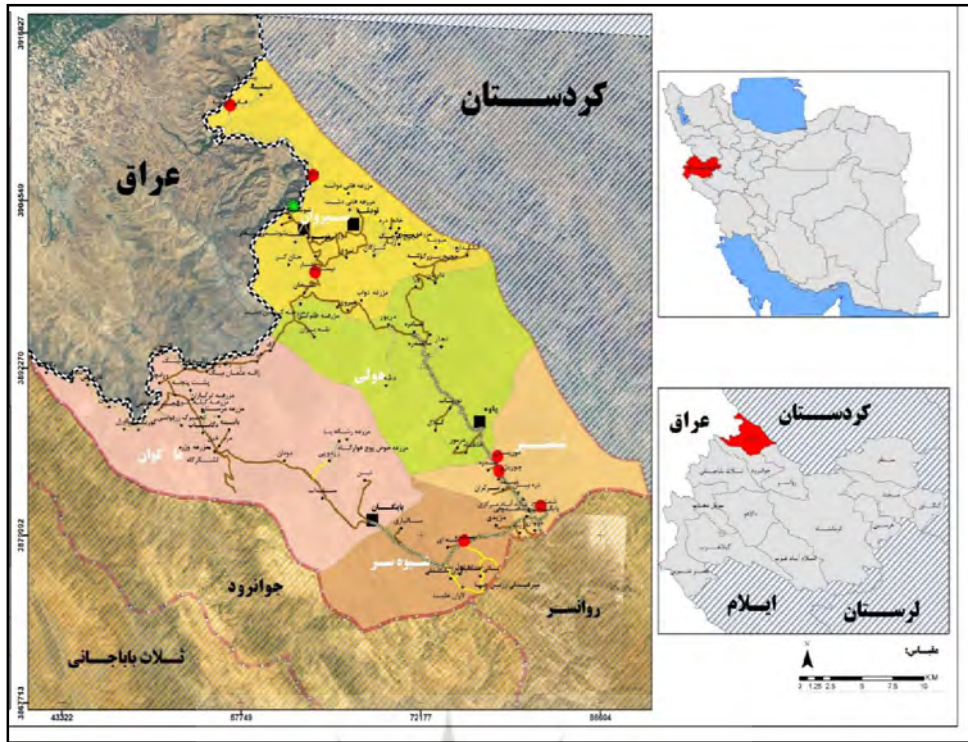
در این تحقیق، داده‌های حاصله پس از گردآوری، در نرم افزار SPSS مورد بازبینی قرار گرفته و تجزیه و تحلیل‌های مورد نظر بر روی آنها انجام شد. داده‌های تحقیق در دو سطح آمار توصیفی و آمار تحلیلی یا استنباطی مورد پردازش قرار گرفتند.

۵. معرفی محدوده مورد مطالعه

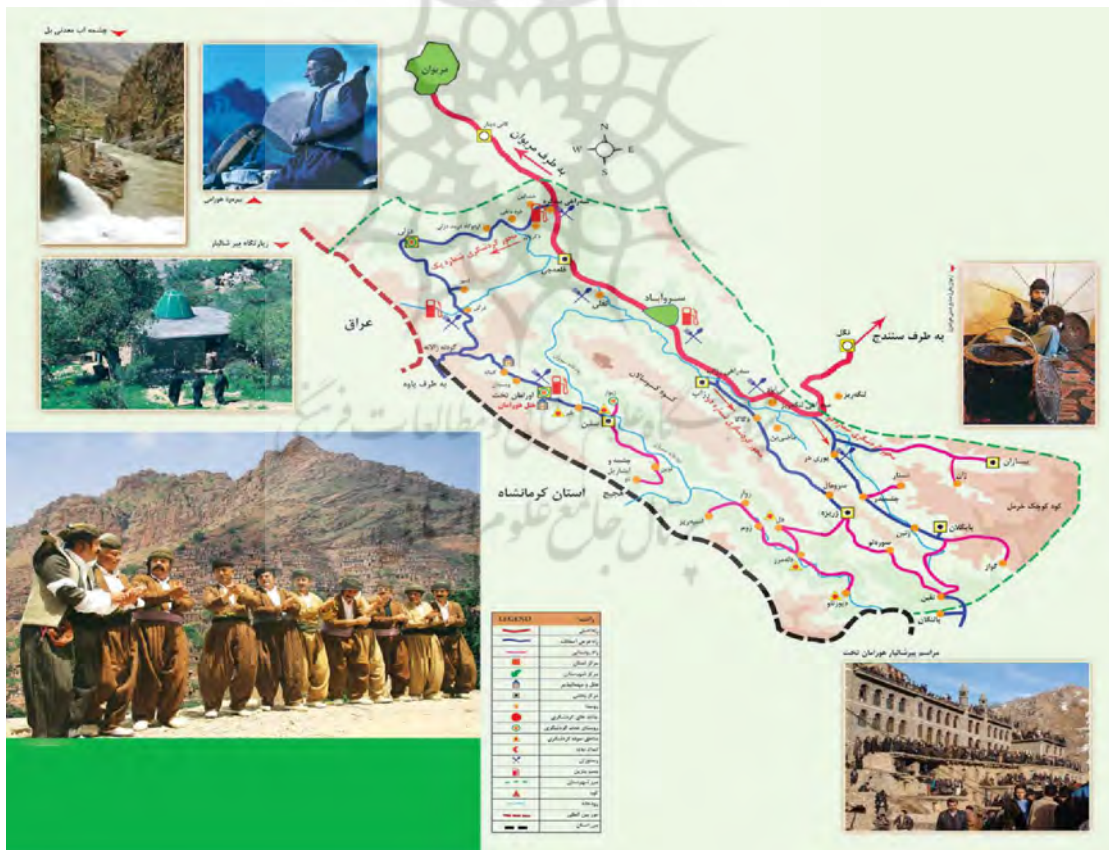
استان کرمانشاه از لحاظ وسعت، جایگاه هجدهمین استان را به خود اختصاص داده است. پهنه مذکور بین ۳۳ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۲ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۷ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینوچ قرار دارد. استان کرمانشاه در میانه ضلع غربی ایران در بین رشته کوه زاگرس قرار گرفته است؛ و این استان در غرب کشور واقع شده است. این استان از شمال با کردستان، از جنوب به استان‌های لرستان و ایلام، از شرق به استان همدان و از غرب با طول مرز ۳۳۰ کیلومتر با کشور عراق همسایه می‌باشد. شهرستان پاوه در ۳۴ درجه و ۵۵ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه تا ۴۶ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی واقع شده است (طرح توسعه و عمران شهر پاوه، ۱۳۸۸: ۲). براساس سرشماری سراسری سال ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۵۷۸۱۳ نفر برآورد شده است. پاوه مرکز شهرستان پاوه در ۱۲۴ کیلومتری راه کرمانشاه - پاوه قرار دارد. پاوه در ۵۶۶ کیلومتری تهران (فاصله هوایی) قرار گرفته است و در ۴۵ کیلومتری نقطه صفر مرزی شهرستان پاوه از طرف شمال به شهرستانهای مریوان و سروآباد (کردستان)، از طرف جنوب به جوانرود و ثلاث و باباجانی، از شرق به روانسر و کامیاران و از طرف غرب به کشور عراق (شهرستان حلبچه) محدود می‌گردد.

¹ Choe, Jacey, Young, Seongseop, Sam Kimb

شکل ۱: موقعیت سیاسی شهرستان پاوه (مأخذ: طرح جامع شهر پاوه، ۱۳۹۵).

شکل ۲: نقشه گردشگری اورامانات

مأخذ: طرح جامع گردشگری اورامانات، ۱۳۹۵

۶. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

در این پژوهش، متغیر وضعیت تأهل به دو بخش مجرد و متأهل تقسیم شده است که اکثریت نمونه پژوهش را افراد متأهل ۱۹۸ نفر (۶۱/۷٪) و کمترین نمونه پژوهش را افراد مجرد ۱۲۳ نفر (۳۸/۳٪) تشکیل داده‌اند. متغیر سن به دو بخش زیر ۴۰ سال و بالای ۴۰ سال تقسیم شده و اکثریت نمونه پژوهش را زیر ۴۰ سال ۱۶۴ نفر (۵۱/۱٪) و کمترین نمونه پژوهش را بالای ۴۰ سال ۱۵۷ نفر (۴۸/۹٪) تشکیل داده‌اند. متغیر جنسیت سرپرست خانواده به دو بخش زن و مرد تقسیم شده است و اکثر نمونه پژوهش را مردان ۲۱۹ نفر (۶۸/۲٪) و کمترین نمونه پژوهش را زنان ۱۰۲ نفر (۳۱/۸٪) تشکیل داده‌اند. متغیر تعداد فرزندان مشغول به تحصیل به سه بخش ابتدایی، دبیرستان و دانشگاه تقسیم شده است که اکثریت نمونه پژوهش را دانشگاه ۱۳۱ نفر (۴۰/۸٪) و کمترین نمونه پژوهش را ابتدایی ۸۴ نفر (۲۶/۲٪) تشکیل داده‌اند. متغیر تعداد اعضای خانواده به دو بخش کمتر از ۳ نفر و بیشتر از ۳ نفر تقسیم شده است؛ که اکثریت نمونه پژوهش بیشتر از ۳ نفر ۱۷۲ نفر (۵۳/۶٪) و کمترین نمونه پژوهش کمتر از ۳ نفر ۱۴۹ نفر (۴۶/۴٪) می‌باشند.

متغیر تعداد درآمد ماهیانه خانواده به دو بخش کمتر از ۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان و بیشتر از ۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان تقسیم شده است که اکثریت نمونه پژوهش بیشتر از ۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان ۲۰۲ نفر (۶۲/۹٪) و کمترین نمونه پژوهش کمتر از ۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان ۱۱۹ نفر (۳۷/۱٪) می‌باشند. متغیر سابقه مسافرت خارجی به دو بخش بلی و خیر تقسیم شده است که اکثریت نمونه پژوهش خیر ۱۹۳ نفر (۶۰/۱٪) و کمترین نمونه پژوهش بلی ۱۲۸ نفر (۳۹/۹٪) می‌باشند.

آزمون نرمال‌سازی داده‌ها

برای آزمون فرضیه‌ها، اگر جامعه مورد نظر نرمال باشد از آزمون‌های پارامتریک و اگر جامعه غیر نرمال باشد از آزمون‌های ناپارامتریک برای اثبات یا رد فرضیه‌ها استفاده می‌شود. لذا در این بخش ابتدا نرمال یا غیر نرمال بودن جامعه اثبات و سپس نوع آزمون برای فرضیه‌ها را انتخاب خواهیم کرد. به‌منظور بررسی فرض نرمال بودن متغیرهای کمی نیز از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف تک متغیره^۱ استفاده گردید. سطح معنی‌داری ۰/۰۵ جهت تفسیر آزمون‌ها در نظر گرفته شد.

^۱ One - Sample Kolmogorov - Smirnov Test

جدول ۸: آزمون کولموگروف - اسمیرنوف تک متغیره

		جاذبه‌های طبیعی	رشد اقتصادی و اجتماعی	جاذبه‌های اکوتوریستی	بهبود کیفیت منابع طبیعی
N		۳۲۱	۳۲۱	۳۲۱	۳۲۱
Normal Parameters, b	میانگین	۲/۶	۱/۷	۲/۳	۲/۱
	انحراف معیار	۰/۸۵۶۴	۰/۶۵۲۲	۰/۴۴۷۱	۰/۶۴۷۲
Most Extreme Differences	Absolute	۰/۰۹۳	۰/۰۸۹	۰/۰۷۲	۰/۰۶۸
	Positive	۰/۰۶۴	۰/۰۷۲	۰/۰۷۱	۰/۰۶۲
	Negative	-۰/۰۹۳	-۰/۰۸۹	-۰/۰۷۲	-۰/۰۶۸
آماره کولموگروف - اسمیرنوف		۱/۸۳۶	۱/۶۴۲	۱/۵۲۳	۱/۲۸۴
معیار تصمیم		۰/۱۵۱	۰/۱۱۸	۰/۱۱۴	۰/۱۰۹

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

تصمیم‌گیری:

با توجه به آن که معیار تصمیم همه فرضیه‌ها بیشتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین در سطح ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت توزیع همه داده‌ها نرمال است.

آزمون فرضیه‌ها

به نظر می‌رسد جاذبه‌های طبیعی گردشگری شهرستان پاوه وضعیت بسیار مناسبی را برای توسعه صنعت اکوتوریسم در کشور مهیا نموده است. در حالی که این منابع ناشناخته مانده‌اند و فعلاً تأثیر چندانی در رشد اقتصادی و اجتماعی ایفا نمی‌نماید.

جدول ۹: میانگین گویه‌های جاذبه‌های طبیعی گردشگری برای توسعه صنعت اکوتوریسم

گویه‌ها	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
وجود قلعه‌ها و بناهای تاریخی در وضعیت گردشگری	۱۴/۴	۱/۴	۲۲/۲	۲۸/۲	۴۸/۵	۱/۸
تأثیر وجود ایلات و عشایر در آینده گردشگری	۴/۲	۳/۱	۱۵/۶	۴۱/۴	۴۴/۴	۱/۶
اهمیت روستاها با مناظر طبیعی در گردشگری منطقه	۱/۴	۴/۸	۶/۳	۲۳/۷	۳۶/۷	۱/۴
تأثیرگذاری و اهمیت قلل مرتفع و آرامگاه برخی از شخصیت‌ها بزرگ را در گردشگری منطقه	۴/۵	۶/۴	۹/۸	۴۶/۶	۳۱/۸	۱/۸
تأثیر فرهنگ و دانش سنتی مردم بومی در زمینه صنایع دستی و تهیه گیاهان خودرویی و دارویی	۱/۶	۱/۷	۳۱/۱	۳۴/۵	۲۹/۳	۱/۴
تأثیر کمبود اقامتگاه‌های مکان‌های سکونتی برای گردشگران	۱۸/۹	۴۱/۳	۱۸/۷	۸/۸	۷/۶	۱/۵
تعیین‌کنندگی میزان شکل‌دهی شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی	۴/۹	۳/۱	۸/۴	۳۷/۵	۳۵/۲	۱/۲
ضعف مدیریت و اجرای نامناسب پروژه‌ها در زمینه توریسم منطقه در توسعه گردشگری	۹/۸	۳۲/۲	۱۵/۴	۲۵/۶	۴۲/۶	۲/۸

۱/۹	۲۱/۸	۳۱/۸	۱۰/۲	۵/۸	۵/۷	تبلیغات ناکافی جهت شناسایی فرهنگ و تاریخ منطقه بر وضعیت کنونی و آتی گردشگری
۲/۴	۴۳/۳	۴/۳	۱۵/۲	۱/۶۲	۲/۷	ضعف مشارکت افراد بومی در احیای گردشگری و عرضه صنایع دستی و آداب و رسوم گردشگران
۱/۲	۲۸/۲	۸/۲	۱۵/۳	۲۱/۲	۲۴/۶	سرمایه‌گذاری شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی در مناطق گردشگری همجوار منطقه
۲/۳	۲۷/۶	۸/۶	۱۵/۶	۲۱/۶	۲۱/۱	گردشگران تا چه میزان در تخریب محیط زیست منطقه (منطقه موردنظر)
۲/۸	۳۱/۴۲	۹/۴	۱۶/۸	۲۰/۹	۲۲/۸	وجود آبشارها و هوای پاک منطقه در وضعیت گردشگری
۲/۱	۳۱/۸	۴۱/۲	۲۹/۳	۲۲/۸	۲۴/۶	تأثیر مهمان نواز بودن مردم منطقه در توسعه گردشگری

ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۱۰: نتایج آزمون T برای جاذبه‌های طبیعی گردشگری برای توسعه صنعت اکوتوریسم

مقدار آزمون=۳							
متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین اختلاف متغیر یا مقدار آزمون
جاذبه‌های طبیعی	۳۲۱	۲/۶	۰/۱۸۵۶۴	-۴/۳۲۱	۳۲۰	۰/۰۰۱	-۰/۱۹۶
رشد اقتصادی و اجتماعی	۳۲۱	۱/۷	۰/۶۵۲۲	-۲/۵۲۶	۳۲۰	۰/۰۰۰	-۰/۰۷۳

ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان t به دست آمده برای جاذبه‌های طبیعی گردشگری برای توسعه صنعت اکوتوریسم که در سطح خطای ۰/۵ معنادار است. میانگین واقعی جاذبه‌های طبیعی (۲/۶) و میانگین واقعی رشد اقتصادی و اجتماعی (۱/۷) می‌باشد، میانگین‌های واقعی به دست آمده از حد متوسط (مقدار میانگین فرضی آزمون برابر ۳ در نظر گرفته شده) کمتر است. می‌توان به این نتیجه رسید که جاذبه‌های طبیعی گردشگری شهرستان پاوه وضعیت بسیار مناسبی را برای توسعه صنعت اکوتوریسم در کشور مهیا نموده است در حالی که این منابع ناشناخته مانده‌اند و فعلاً تأثیر چندانی در رشد اقتصادی و اجتماعی ایفا نمی‌نماید.

آزمون فرضیه دوم:

به نظر می‌رسد با استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی براساس موازین علمی نه تنها می‌تواند به بهبود کیفیت منابع طبیعی بلکه بر حفظ منابع و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی بسیار تأثیرگذار باشد و پایداری اقتصادی اجتماعی زیست محیطی را موجب گردد.

جدول ۱۱: میانگین گویه‌های جاذبه‌های اکوتوریستی برای بهبود کیفیت منابع طبیعی

گویه‌ها	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
گردشگری سبب برهم خوردن تعادل بین جمعیت بومی و غیربومی در منطقه	۱۲/۲	۱۴/۸	۱۵/۳	۳۲/۳	۴۴/۴	۱/۹
گردشگری سبب گسترش ناامنی در منطقه	۵/۳	۸/۹	۹/۸	۲۸/۴	۳۶/۶	۲/۸
تأثیر گردشگری در تعامل مثبت اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و گردشگران	۱۱/۶	۴/۶	۱۶/۸	۳۴/۹	۳۱/۴	۲/۴
گردشگری سبب گسترش امکانات بهداشتی - درمانی در منطقه	۸/۳	۷/۸	۱۱/۷	۲۴/۳	۲۰/۶	۱/۸
گردشگری سبب گسترش ناهنجاریهای اجتماعی، فرهنگی در منطقه	۱۵/۹	۱۲/۹	۲۴/۸	۲۷/۸	۲۵/۷	۱/۶
رونق گردشگری سبب شهرت بیشتر منطقه	۶/۸	۹/۸	۱۷/۶	۱۱/۲	۲۱/۶	۲/۴
گردشگری باعث ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در منطقه	۴/۶	۸/۳	۱۴/۹	۱۶/۷	۴۱/۳	۱/۶
رونق گردشگری سبب گسترش مشاغل خدماتی در منطقه	۶/۷	۴/۹	۲۳/۸	۲۲/۹	۳۵/۹	۱/۹
گردشگری سبب بالا رفتن سطح آگاهی‌های ساکنین منطقه	۶/۷	۷/۸	۲۶/۴	۲۷/۷	۲۳/۶	۱/۴
رونق گردشگری سبب بالا رفتن سطح رفاه مردم منطقه	۴/۹	۹/۴	۲۱/۸	۳۱/۴	۳۳/۴	۲/۶
رونق گردشگری سبب گسترش امکانات اقامتی در منطقه	۱۹/۶	۲۲/۶	۲۴/۹	۳۷/۴	۲۵/۶	۲/۴

ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۱۲: نتایج آزمون T برای استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی برای بهبود کیفیت منابع طبیعی

متغیر	مقدار آزمون = ۳					
	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری
جاذبه‌های اکوتوریستی	۳۲۱	۲/۳	۰/۴۴۷۱	۳/۴۵۸ -	۳۲۰	۰/۰۰۰
بهبود کیفیت منابع طبیعی	۳۲۱	۲/۱	۰/۶۴۷۲	۳/۲۲۳ -	۳۲۰	۰/۰۰۰

ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان t به دست آمده برای استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی برای بهبود کیفیت منابع طبیعی که در سطح خطای ۵/۰٪ معنادار است. میانگین واقعی جاذبه‌های اکوریستی (۲/۳) و بهبود کیفیت منابع طبیعی (۲/۱) می‌باشد، میانگین‌های واقعی به دست آمده از حد متوسط (مقدار میانگین فرضی آزمون برابر ۳ در نظر گرفته شده) کمتر است. می‌توان به این نتیجه رسید که با استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی براساس موازین علمی نه تنها می‌تواند به بهبود کیفیت منابع طبیعی بلکه بر حفظ منابع و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی بسیار تأثیرگذار باشد و پایداری اقتصادی اجتماعی زیست محیطی را موجب گردد.

۷. نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه شهر پاوه از جاذبه‌های اکوتوریستی زیادی برخوردار است، از گردشگران سؤال شد از توان اکوتوریستی شهر پاوه به چه اندازه استفاده مطلوب شده است. ۵ درصد خیلی زیاد، ۸ درصد زیاد، ۴۶ درصد متوسط، ۴۱ درصد به گزینه کم اشاره کرده‌اند. بیشتر پاسخگویان اذعان می‌کنند که از این جاذبه‌های طبیعی استفاده مطلوب نشده است. با توجه به اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه، مبنی بر اینکه میزان تمایل گردشگران به دیدن جاذبه‌های طبیعی به چه اندازه است، ۲۵ درصد به خیلی زیاد، ۴۴ به زیاد، ۲۹ درصد به متوسط و ۲ درصد به کم اشاره کرده‌اند. نتیجه اینکه درصد زیادی از پاسخگویان تمایل زیادی به دیدن جاذبه‌های طبیعی این شهرستان داشتند. با توجه به اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه مبنی بر اینکه با توجه به تنوع جاذبه‌های اکوتوریستی شهر پاوه و اینکه وجود این جاذبه‌ها می‌تواند در جذب توریست از خارج موثر باشد ۱۳ درصد به نقش خیلی زیاد، ۲۵ درصد به زیاد، ۵۲ درصد متوسط و ۱۰ درصد به کم اشاره نمودند. به این ترتیب تعداد زیادی از پاسخگویان معتقدند که وجود این جاذبه‌ها در جذب گردشگر خارجی تأثیر متوسط دارد. همچنین با ورود گردشگر به شهرستان زمینه فروش محصولات و کسب درآمد حاصل از آن نیز بیشتر می‌شود. به استناد همین اطلاعات ۴۰ درصد به نقش خیلی زیاد، ۴۴ درصد زیاد، ۱۵ درصد متوسط و ۱ درصد به نقش کم آن اشاره می‌نمایند؛ بنابراین با توجه به آمار، پاسخگویان در مورد نقش تبلیغات و بازاریابی، معرفی جاذبه‌ها در رادیو و تلویزیون، تبلیغات در پوسترها و روزنامه‌ها، وجود امکانات زیر ساختی اقتصادی و امکانات اقامتی و رفاهی در توسعه اکوتوریسم می‌توان نتیجه گرفت که این عامل می‌تواند سبب توسعه اکوتوریسم شهر پاوه شود. با توجه به اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه مبنی بر اینکه توسعه اکوتوریسم چه مشاغلی در شهر پاوه ایجاد می‌کند، ۷ درصد به مشاغل مرتبط با کشاورزی، ۱۲ درصد به مشاغل مرتبط با گردشگری، ۵ درصد به مشاغل مرتبط با صنایع دستی و ۷۶ درصد به همه نوع مشاغل اشاره کرده‌اند. با توجه به اینکه از ویژگی‌های اقتصادی اکوتوریسم ایجاد شغل است، بنابراین با برنامه‌ریزی بر روی این عامل می‌توان زمینه شغل‌های زیادی را در این شهرستان ایجاد کرد.

با توجه به اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه‌ها مبنی بر اینکه شهر پاوه از چه امکانات اقتصادی برای جذب اکوتوریسم برخوردار است ۱۰ درصد افراد به مسافرخانه و هتل، ۴۹ درصد به آلاچیق، ۳۲

درصد به مغازه‌های کوچک و دکه و ۹ درصد به هیچکدام اشاره کردند. نتیجه اینکه شهر پاوه از امکانات اقتصادی چندانی جهت جذب و استفاده از اکوتوریسم برخوردار نیست.

با توجه به آمار کمبود امکانات اقتصادی شهر پاوه را مورد ارزیابی قرار می‌دهد، ۴ درصد پاسخگویان کمبود امکانات زیر بنایی مانند (راه - آب - برق) ۹ درصد پاسخگویان کمبود امکانات اقامتی مانند (هتل و مسافرخانه) ۸ درصد کمبود امکانات بهداشتی مانند (اورژانس) ۳ درصد کمبود امکانات رفاهی مانند رستوران و ۷۶ درصد کمبود در همه موارد را بیان نموده‌اند. با توجه به آمار وجود امکانات اقتصادی تا چه حد در جذب اکوتوریست مؤثر است. ۴۹ درصد پاسخگویان به خیلی زیاد، ۴۰ درصد زیاد، ۸ درصد متوسط و ۳ درصد کم اشاره کرده‌اند.

با توجه به آمار میزان توسعه اقتصادی در ارتقاء سطح فرهنگ مردم چنین نتیجه گرفته می‌شود که ۳۲ درصد پاسخگویان به خیلی زیاد، ۵۶ درصد به زیاد، ۱۱ درصد به متوسط و ۱ درصد به کم اشاره کرده‌اند. یعنی توسعه گردشگری می‌تواند سبب ارتقاء سطح فرهنگ مردم شود. با توجه به جدول ۴-۱۵ مبنی بر نقش آموزش در توسعه اکوتوریسم طبق اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه ۴۵ درصد به نقش خیلی زیاد، ۳۷ درصد به زیاد، ۱۷ درصد به متوسط و ۱ درصد به نقش کم این عامل در توسعه اکوتوریسم شهر پاوه اشاره کرده‌اند.

با توجه به گویه‌های ۱ تا ۱۰ مبنی بر موافق بودن و یا نبودن به پرسش‌های طرح شده در خصوص توسعه اکوتوریسم و نقش آن در افزایش درآمد - اشتغال - تبلیغات - کاهش بیکاری - ارتقاء فرهنگ و... در مجموع ۹۳/۶ درصد به آن پاسخ مثبت و ۶/۴ درصد به آن پاسخ منفی داده‌اند.

راهکارهای افزایش ورود گردشگر را مورد بررسی قرار داده‌ایم. بر این اساس اطلاعات دریافتی حاصل از تکمیل پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد که ۲۶ درصد پاسخگویان معتقدند ایجاد سایت اکوتوریستی مهمترین راهکار جهت جذب گردشگر به این شهرستان می‌باشد. ۳۷ درصد پاسخگویان نیز معتقدند که ساخت هتل از عوامل اصلی جذب گردشگر در این شهرستان می‌باشد. ۱۷ درصد پاسخگویان نیز ایجاد راه دسترسی را مهمترین راهکار افزایش ورود گردشگر به این شهرستان می‌دانند. در ادامه بیشترین تعداد پاسخگویان یعنی ۲۰ درصد آنها معتقدند که تبلیغات از طریق رسانه‌ها مهمترین راهکار جهت افزایش ورود گردشگر به این منطقه می‌باشد. مجاورت و نزدیکی به مراکز جمعیتی و شهری با میانگین ۲/۹۵ تا حدودی تأثیر کمی در جذب اکوتوریسم داشته و مؤلفه‌های دیگر از جمله وجود انواع جاذبه‌ها و چشم‌اندازهای طبیعی با میانگین ۳/۲۷ برخوردار از سازندهای متنوع زمین شناسی با میانگین ۳/۱۱ وجود جاذبه‌های ورزشی تفریحی با میانگین ۳/۲۳، وجود ارتفاعات و زیرساختهای مناسب با میانگین ۳/۳۳، داشتن محیطی آرام و بودن سر و صدا با میانگین ۳/۶۳، تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری با میانگین ۳/۳۸ و مستعد بودن و آماده بودن منطقه برای سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم طبیعی با میانگین ۳/۷۶ از جمله پتانسیلهایی هستند که تا حدود زیادی در جهت توسعه اکوتوریسم می‌توانند نقش داشته باشند.

به نظر می‌رسد جاذبه‌های طبیعی گردشگری شهرستان پاهو وضعیت بسیار مناسبی را برای توسعه صنعت اکوتوریسم در کشور مهیا نموده است؛ در حالی که این منابع ناشناخته مانده‌اند و فعلاً تأثیر چندانی در رشد اقتصادی و اجتماعی ایفا نمی‌نماید.

به نظر می‌رسد با استفاده از جاذبه‌های اکوتوریستی بر اساس موازین علمی نه تنها می‌تواند به بهبود کیفیت منابع طبیعی بلکه بر حفظ منابع و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی بسیار تأثیرگذار باشد و پایداری اقتصادی اجتماعی زیست محیطی را موجب گردد.

۸. پیشنهادها

- توسعه شبکه‌های ارتباطی زمینی شهرستان پاهو.
- ایجاد دفاتر راهنمای اطلاع رسانی گردشگری در مبادی ورودی و خروجی مرکز شهرهای شهرستان.
- گسترش تأسیسات و تجهیزات توریستی در نواحی مستعد و ارائه تسهیلات به گردشگران - فراهم نمودن امکانات در جهت و توسعه لوازم اقامتی ارزان قیمت و اردوگاه‌های گردشگری - بخشودگی مالیات در توسعه این صنعت در نظر گرفته شود.
- تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این صنعت از طریق اعطای وام با بهره‌ی کمتر.
- سرمایه‌گذاری دولتی در تأسیسات زیربنایی که بخش خصوصی توانایی و یا تمایل به سرمایه‌گذاری در آن را نداشته باشد.
- طرح ساماندهی مقبره و سایت کوسه هجیج.
- طرح ساماندهی تفرجگاه دالانی.
- توسعه برنامه تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی، خصوصیات بارز فرهنگی، معماری و آداب و رسوم شهر شرکت در جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سمینارها.

منابع و مآخذ:

- ۱- اجزاءشکوھی، محمد؛ بوذرجمهری، خدیجه؛ ایستگلدی، مصطفی؛ مودودی، مهدی (۱۳۹۳). بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی جامعه میزبان نمونه مطالعاتی: شهر بندر ترکمن، فضای جغرافیایی. شماره ۴۷. سال ۱۴. صفحات ۱۰۱-۱۲۵.
- ۲- آلن مور، درام اندی (۱۳۸۷) مقدمه ای بر برنامه ریزی و مدیریت اکوتوریسم ترجمه ی رنجبران، محسن، جلد اول، نشر آبیژ، تهران.
- ۳- توابعشی، مهرداد؛ صفی، سمیه، (۱۳۹۲)، جامعه شناسی گردشگری شهری، انتشارات بهمن بر نا، تهران.
- ۴- تیمورتاش، امیر. (۱۳۹۷). رویکرد بین المللی به اکوتوریسم و اقتصاد سبز، نهمین همایش سراسری کشاورزی و منابع طبیعی پایدار.
- ۵- سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان کرمانشاه، ۱۳۹۵.
- ۶- فلاح تبار، نصراله. (۱۳۹۵). جایگاه اکوتوریسم در توسعه پایدار شهر قشم با بهره گیری از مدل SWOT جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای) ۲۹-۴۲.
- ۷- فنل، دیوید ای (۱۳۸۸). مقدمه ای بر طبیعت گردی، ترجمه ی جعفر اولادی قادیکلایی، دانشگاه مازندران، بابلسر.
- ۸- قدمی، مصطفی، علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر، ۱۳۹۱، ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره اول، شماره پیاپی ۱۰۴، ص ص ۸۰-۸۷.
- ۹- کریم پناه، رفیق (۱۳۸۴) تحلیل اکوتوریسم و نقش آن در توسعه منطقه ای استان کردستان، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی گرایش اقلیم شناسی در برنامه ریزی محیطی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- ۱۰- کلانتری، عبدالحسین، (۱۳۸۷). جوانان و گردشگری، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، ص ص ۱۵۹-۱۹۱.
- ۱۱- کیوی، ریمون و کامپنهود، لوکوان (۱۳۸۱). روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، چاپ سوم، انتشارات فرهنگ معاصر
- ۱۲- محرم نژاد، ناصر؛ نوربخش، سیده زهرا (۱۳۹۵)، تدوین مدیریت اکوتوریسم پایدار در محدوده اثر طبیعی ملی خشکهداران با استفاده از روش های AHP و SWOT. علوم و تکنولوژی محیط زیست ۴۱۱-۴۲۳.
- ۱۳- هادربادی، غلامرضا و محبی پور، سارا (۱۳۹۶). اکوتوریسم، گامی بلند به سوی تحقق توسعه پایدار و اقتصاد مقاومتی در ایران (با تأکید بر تجربیات کشورهای مختلف جهان). سومین کنفرانس جامع و ملی اقتصاد مقاومتی.
- ۱۴- یحیی پور، احمد (۱۳۸۹) تدوین الگوهای رفتاری _ محیطی اکوتوریسم پایدار، چهارمین همایش و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط زیست، تهران.

- 15- Ashok, S. Tewari, H.R, Behera, M.D. Behera, M.D. Majumdar, A. 2017. Development of ecotourism sustainability assessment framework employing
- 16- Delphi, C&I and participatory methods: A case study of KBR. West Sikkim, India, *Tourism Management Perspectives*, 21: 24-41.
- 17- Azam, M. Alam, M. & Hfeez, M. (2018). Effect of tourism on environmental pollution: Further evidence from Malaysia, Singapore and Thailand. *Journal of cleaner production*. 190; 330-338.
- 18- Choe, Jacey, Ja Young. Seongseop, Sam Kimb.(2018): Effects of tourists' local food consumption value on attitude food destination image, and behavioral intention, *International Journal of Hospitality Management*, 71, PP: 1-10
- 19- David B. Weaver, Laura J. Lawton (2007), Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research, *Tourism Management* Vol. 28, pp: 1168– 1179
- 20- Manuel Antonio Rivera. (2010) Croes Ecotourists loyalty: will they tell about the destination or will they return *Journal of Ecotourism* Vol. 9, pp: 85– 103. <http://www.tandfonline.com/loi/reco20>
- 21- Michele Matis Hoyman & Jamie Randall McCall (2013): Is there trouble in
- 22- Pierre G Walter (2013): Theorising visitor learning in ecotourism, *Journal of*
- 23- Tazim Jamal, Marcos Borges a & Amanda Stronza (2006): The Institutionalisation of Ecotourism: Certification, Cultural Equity and Praxis *Journal of Ecotourism*, Vol, 5:3, pp: 145-175
- 24- <http://www.tandfonline.com/loi/reco20>
- 25- Tolkach, D. & King, B (2015). Strengthening Community-Based Tourism in a new Resource- Based island nation: why and how? *Tourism Management*, 48, 386-398.